

İNSAN SERMAYESİ KAVRAMININ BİR ELEŞTİRİSİ

Yazan : H. G. SHAFFER

Çeviren : BÜLBUN KANTEMİR

I. Eğitim: Tüketim Harcaması mı Yoksa Yatırım mı?

Bugün pek az Amerikalı sosyal bilimci Marshall'ın aşağıdaki sözlerinin temel anlamı üzerinde tartışmaya girmek isterler: "Aşağı tabakadan bir ailenin çocuğu olan bir dahinin kendisini adice işlerde harcaması kadar ulusal zenginliğin büyümesine zararı dokunan bir savurganlıktan daha büyük bir şey yoktur." (8, sayfa 212). Ama ne Marshall, ne de biz bu kavramı eğitim harcamalarını "insan için yapılan bir yatırım" olarak kabul etme şeklinde kullanmıyoruz.

Belirli bir yaşa kadar kamu okullarına gitmek zorunludur ve bununla ilgili olan herhangi bir özel harcama (defter, beden dersleri için giysiler vb. gibi) özel kararlar alınarak yapılır (oy veren veya oy toplayan bir kişi olarak ana veya babanın yapabileceği etki dışında). Bazı ana babalar çocuklarının eğitimi için yasal yünden gerekli olanın ötesinde ek harcamalar yapmak isteyebilirler. Çocuklarını "daha iyi" özel okullara veya kilise okullarına gönderebilirler, dans veya piyano dersleri aldırabilirler, bir Fransız dadı tutabilirler. Ama sık sık yapılan bu cins harcamaların en azından bir kısmı, yatırımcının ekonomik dürtüsü, kişiler ve toplum üzerindeki ekonomik etkisi açısından tüketim harcamasıdır. Bu harcamaların tüketim ve yatırım bölümlerinin birbirinden ayrılamaması yüzünden (ve aşağıda tartışılacak diğer sebepler yüzünden) herhangi bir harcama artışının kişiye veya topluma getirisi hesaplanamaz.

(1) H. G. Shafter "İnsan Sermayesine Yatırım: Düşünceler" American Economic Review, Cilt 52 (1961), No. 4, sayfa 1026-35.

Gözümüzü yasal olarak gereken en az eğitimden lise ve üniversite düzeyindeki isteyerek yapılan özel eğitim harcamalarına çevirirsek sermaye yatırımı (bu terimi kullanmaktayız) açısından insanların davranışlarını açıklamak yine de olanaksız gözükmektedir. Oğlunun bir iş kurması için veya böyle bir işe ortak olarak girmesi için binlerce dolar harcamayı düşünmeyen bir çok ana veya baba, kendisi için hiçbir parasal kazanç beklemeksizin oğlunun eğitimi için yukarıdakine eşit bir parayı harcamaktan çekinmez (ve oğlu için daha yüksek bir yaşam geliri beklemek çeşitli dürtü etmenlerinden biridir). Eğitim masraflarını kendi başına karşılayan genç üniversite öğrencisi olasılıkla gelecek için beklenen veya gerçekleşecek geliriyle sadece çok uzak ilişkisi olabilecek birçok kurslara yazılacak ve birçok kitap okuyacaktır. Bunların bazıları mezuniyet için gerekli olabilir, bu yüzden dolaylı olarak ekonomik değeri vardır, ama: “yüksek eğitimde ustalaşmaktan mutluluk duymak olasılığı bir çok kişi için büyük bir mali başarı olasılığından daha çekici gelebilir” (6, sayfa 308) düşüncesi yine de bütün olasılıklarla insan dürtüsünün zayıf bir değerlendirmesidir. Rasyonel kişiler eğitim işlemi tarafından üretilen insan sermayesinin marjinal verimliliği kâr oranına eşit olduğu noktaya kadar —eğitim için yapılan marjinal harcamaların diğer herhangi bir üretim etmeni için yapılan marjinal harcamaların getirisine eşit bir getiri sağladığı bir nokta— eğitim harcamalarını üstlenmek eğilimindedirler şeklindeki bir düşünceyi göstermek için yapılan herhangi bir çaba ekonomik kuram ile alay etmek olacaktır.

En iyisi biz Schultz’un şu sözlerini kabul edebiliriz: “bazı kişiler ve aileler eğitime yaptıkları bu harcamalardan kendilerine bir kazanç geleceği görüşüyle kendileri veya çocukları için çeşitli eğitim şekillerine yatırım yapmaya karar verirler.” Ve Schultz insanlar için yapılan harcamalar konusunda tüketim için yapılan harcamalarla geliri artırmak için yapılanların birbirleriyle oldukça kaynaşmış olduklarını kabul eder, “her etmenin tanımlanması işinin bu kadar zor ve sermaye oluşumunun harcamalarla ölçülmesinin insan yatırıma gerekli fiziksel maddeler için yapılan harcamalardan daha az faydalı olmasının nedeni budur”. (16, sayfa 8). Bu yüzden, kendisi, verimi (artan gelirlerde ölçülür) insan yatırıma tahmin etmek yöntemi için diğer bir seçenek olarak önerir.

II. Eğitim ve Gelir:

Eğitim ile (devam edilen yıl sayısı ve gidilen okul cinsi ile ölçülür) başarı (sosyal düzey açısından ve yıllık, yaşam boyu gelirlerle ölçülür) arasındaki yakın ilişkiyi gösteren araştırmaların tarihi

yüzyılın başına kadar geri izlenebilir . Son zamanlardaki bazı araştırmalar eğitimde yatırımın mali getirisini ölçmek için uğraşmışlardır. Örneğin, 1950'lerin sonlarında bir üniversite öğretimin değeri 100.000 dolar ilâ 180.000 dolar arasında tahmin edilmiştir (2, sayfa 180; 7, sayfa 28; 9, sayfa 981). Ancak, bir lise ve bir kolej mezunu arasındaki yaklaşık 106.000 dolarlık yaşam boyu gelir farkının şimdiki değeri, vergiler çıkarıldıktan ve yüzde 8'lik bir indirim yapıldıktan sonra sadece 3,305 doları bulur (7, sayfa 28) - bir üniversite eğitimi için yatırım yapmanın riskini de düşünürsek bu oldukça akla yakın bir indirimdir.

Yaşam boyu gelir için geçerli rakamlar elde etmek işindeki yaşam sigortası istatistikleri çizelgesine dayanarak), bu rakamların eğitimle bir korelasyonunu yapmak, bu cins eğitim özel harcamaları, kamu harcamaları ve fırsat maliyeti açısından hesaplamak ("tüketim"i "eğitim yatırımı" harcamalarından ayırdetmeye uğraşmaksızın), harcamaları yaşam boyu gelir farklılığı ile eşitleyecek olan indirim oranını hesaplamak ve son olarak ta bu oranı insan dışında sermaye yatırımı getiri oranı ile karşılaştırmak - bütün bunlar üstesinden gelinmeyecek güçlükler ortaya çıkarmazlar. Ama bir sebep-etki ilişkisi ortaya atmak için gelir farklılığının daha fazla eğitim sonucu olduğunu kanıtlamak oldukça değişik bir konudur. Bunu yapmak için insan gelir farklılığının tümünü veya bir kısmını açıklayan özellikler yönünden (eğitim dışında) daha fazla eğitim gören kişinin daha az eğitim görenden ayrı olmadığını varsayacaktır. Bu varsayım oldukça gerçek dışı olacaktır. Çünkü, zekâ ile eğitim yılları arasında (özellikle daha yüksek düzeylerde) yakın bir korelasyon bulunduğu açıktır. Ana babaların malî durumları ile çocukların eğitim yılları arasında en azından bir korelasyon olduğunu gösteren çok iyi belirtiler vardır. Son olarak ta kuvvetli olmasa bile zayıf bir olasılıkla bağlantılar, oturulan yer (kent veya köy, Kuzey ve Güney vb. gibi) ana babaların mesleki veya kültürel düzeyleri, sağlık vb. gibi etmenlerin okula gidilen yıllar üzerinde bazı etkileri vardır. Ve ne olursa olsun bütün bu etmenlerin hazırlık yıllarına bağlı kalmaksızın gelir üzerinde doğrudan doğruya etkisi vardır.

Bin dokuz yüz kırkların başlarında Elbridge Sibley 2158 Pennsylvania'lı öğrencinin kayıtlarını inceledi ve üniversite düzeyinin altında zekânın eğitim yılları üzerinde ana babanın durumundan daha etkili olduğunu gördü. Ancak, daha ileri bir öğrenci kuruluşuna en azından bir yıl gitmek olasılığına gelince "en zeki ço-

(2) 1898 ve 1917 arasında basılan bu konudaki birçok eski çalışma ve 125'den fazla kitap ve dergi makalesi vardır

cukların en az zeki çocuklara karşı 1'e 4 üstünlüğü varken, en yüksek meslek kategorisinden olan kişilerin çocukları en düşük meslek düzeyindekilerin çocuklarına göre 1'e 10'dan fazla üstünlüğü vardı" (18, sayfa 330). Herman P. Miller 1939-1959 yılları arasında gelir (yıllık, ve yaşam boyu) ile eğitim arasındaki ilişki konusundaki çalışmasında fazla eğitim görmüş olanların yüksek gelirin en azından bir kısmının nedeninin bir olasılıkla zekâ, aile çevresi, aile bağlantıları ve diğer etmenler olabileceğini belirtmiştir (9, sayfa 964); (6, sayfa 312). D.S. Bridgman üniversite mezunlarının "kazanılmamış" (mülk) gelirin üniversite eğitimi görmemiş olanlardan daha yüksek olduğuna işaret etmiştir ve yetenek, ve mülk geliri gibi etmenlerin fazla eğitim görenlerin daha yüksek geliriyle ilgili olağan araçlar olarak kabul edildiği ve yeterince değer verilmediği görüşünü ortaya atmıştır .

1958'de Jacob Nincer eğitimde farklılık "yatırım"ı açısından kişisel gelir dağılımından sorumlu tutulacak bir model yaptı. Çok fazla basitleştirilmiş olduğu kabul edilen birçok varsayımla işe başladı, bunlardan biri de eş yetenekler varsayımı idi. Ama bu gerçek olmayan varsayımı genişlettiği zaman yetenek özellikleri ve eğitim miktarı (gelir dağılımı üzerindeki açık etkileriyle) arasındaki olumlu korelasyon olasılığı belirginleşti (10, sayfa 286). Buna ek olarak "kazançlardan çok, gelirler göz önüne alınırsa, mülk gelirlerinin meslek düzeyi ile olan olumlu ilişkisi gelir farklılıklarını çok büyütür" demişti (böylece eğitim etmeninin etkisi ne olursa olsun önemini belirtmişti) (10, sayfa 302). Bu yüzden, kendi modelini kullanarak öğrenimin kişisel gelir dağılımı üzerindeki etkisinin niceliksel bir tahmininin yapılabileceği savını ortaya atmamış veya atmamıştır.

J. R. Walsh, sermaye kavramının insanlara uygulanabilirliği üzerindeki ilk araştırmasında eğitimin etkisini diğerlerinden ayrı bir yere koymak için diğer bütün etkenleri (yetenek, yaş, meslek, sağlık vb. gibi) ortadan kaldırmak zorunda kalacağını ama bunu olanaksız gördüğü için bu etkenleri ortadan kaldırmaya girişmediğini anlatmıştır (21, sayfa 272). Hakikaten, diğer bütün etkileri' or-

(3) Sibley'in çalışması 1942'de basıldı. O zamandan beri, artan sayıda burslar ve kamu eğitim yardımları (en azından Amerika Birleşik Devletlerinde) okultaşmanın ana babaya bağlı olmasını muhakkak ki ortadan kaldırmıştır.

(4) Diğer başka değişkenlerin etkilerine izin verecek kısmi (veya çoklu) korelasyon yöntemleri kullanılabileceği için diğer tüm etkilerini ortadan kaldırmak kuramsal olarak gerekmiyecektir. Ancak, eğitimin miktarı en azından biraz da kişisel bir seçim meselesidir. Bu doğru olduğu sürece, ne kadar etmen göz önüne alınırsa alınsın, eğitime ilişkin olabilecek olan gelir farklılıklarından sorumlu olabilecek ve bu seçimi etkileyecek bazı çözümlenmemiş değişkenlerin olmadığından insan hiçbir zaman emin olamaz.

tadan kaldırmak tümüyle öylesine olanaksızdır ki, insan Houthaker'in şu sözlerini kabul etmek zorunda kalıyor: ".....eğitimin gelir üzerindeki açık etkisi zekâ ve ana babanın geliri açısından tümüyle açıklanamadığından ve böylece de eğitimin belirli etkisi sıfır ve hatta olumsuz çıktığından pek emin değiliz (7, sayfa 28).

"Eğitime yapılan yatırım"daki getiriye saptarken ortaya çıkan güçlüğü çoğaltan bir başka etmen de vardır. Bu etmeni ben (bakım masrafları) olarak adlandıracağım.

Doğal olarak, insanlar dışındaki herhangi bir sermaye yatırımının mali getirisi hesaplandığı zaman, sermaye malının bakım masrafları göz önüne alınır. Ama, bildiğim kadarıyla, sermaye kavramını insanlara uygulama taraftarı olan tüm ekonomistler insan sermayesi söz konusu olduğu zaman bu bakım masraflarını tümüyle savsaklamışlardır. Bu bakım masrafları ilk önce yatırım aşamasında ortaya çıkarlar. Smokin, gece elbisesi, ve sık sık saç kestirmek gibi şeyler izlenen kazanç kapasitesindeki bir artış için tam anlamıyla gerekli olmayabilir ama bunlar daha yüksek eğitimle ilgili edimli masraflardır (bunların eksikliği okuldaki başarıyı etkileyebilecek diye endişe ve sinirlilik bir yana, amaçlanan yatırım hedefleri için dolaylı olarak gerekli olabilir). Ama bakım masrafları yatırım döneminin tamamlanmasıyla hiçbir şekilde son bulmaz. Bu sürekli bakım masraflarının bir kısmı (daha pahalı araba, daha lüks giyinen eş, ve "örgüt adamının" daha savurganca döşenmiş evi, veya beyaz yakalı işçilerin daha sık yıkanan gömlekleri ve daha sık temizleyiciye gönderilen elbiseleri gibi) daha fazla eğitim görene daha fazla gelir sağlayan işlerin elde tutulmasıyla ilgili olarak hemen hemen kaçınılması olanaksız şeylerdir.

Bu bakım masraflarının diğer bir kısmı da, belki de daha az zorunlu ama yine de çok yaygın olanı, daha yüksek eğitim, daha yüksek gelir veya her ikisinin sonucunda ortaya çıkarak giderek artan niceliksel (ve bir ölçüde de niteliksel) tüketim istemiyle ilgilidir⁵. Artan tüketim harcamalarının, artan gelirin kendisi sonucunda (tüketmek için marjinal eğilim sıfırdan fazla olduğu zaman bu böyle olacaktır) ortaya çıkması ölçüsünde, gelirin artış sebebiyle bir bağıntısı olmayacaktır. Ancak, daha fazla kültürel, estetik, ve ayırım güden zevklerin (birbirinden ayrılmaz bir kısım olmayan ama daha çok, toplam eğitim işlerinin bir sonucu olan) eğitsel gelişmesi sonucunda ortaya çıkacak tüketim harcamalarının artışı ölçüsünde belirli bir tip yatırım (eğitimde) dolaysız olarak

(5) Artan tüketimin eğer varsa diğer sebepleri ana tartışmayla ilgili olarak kabul edilmemiştir.

ve tek başına yüklenebilecek artan bir harcamayı yansıtmaktadır. Zamanla bu eğitimin oluşturduğu harcamalar eskiden öğrenci olan kişinin şimdi üretici olarak etkili iş görebilmesi için bir olasılıkla gerekli olacaktır, böylece de eğitimin oluşturduğu insan sermayesinin bakım masraflarının bir kısmı haline gelecektir.

III. Eğitime Yapılan Harcamalarla İlgili Kamu Siyaseti:

Şimdi, "insan sermayesine yapılan yatırım" kavramının, bunu açıkça eğitim için birleşik bir yardımı (ve ikinci olarak ta hükümetin insanlara yaptığı yatırımlarla ilgili diğer harcamalar.) rasyonelleştirme şeklinde kullanan "liberal"ler arasında tutulmaya başlandığı görülmektedir. A.B.D. Başkanının Ekonomik Danışmanlar Kurulu Başkanı olan Walter Heller, örneğin, insan belleğinden Amerika'nın en büyük kaynağı olarak söz etmekte, ve "insan sermayesine yatırım" kavramının gelişmesinde yer alan "kamu siyaseti için geniş belirtiler"e işaret etmektedir (20). Ama korkarım ki, eğitim harcamalarının Gayri Safi Milli Hasılanın masrafların çok üstünde artarken yüksek noktaya varması açısından ele alırsak liberallerin şimdiki yerleri için hiçbir şey hükümetin bu harcamaları ekonomik getirileri yatırımcı toplum için çekici bir duruma getirecek bir cins toplu iş yatırımı olarak savunmaya kalkışmalarından daha tehlikeli olamaz. Böyle bir tartışmanın yol açabileceği savunulamıyacak bir duruma bir örnek gösterelim: Schultz Amerika Birleşik Devletlerindeki zencilerin düşük gelirleriyle (beyazlarla karşılaştırıldığında) yetersiz eğitim hazırlıkları sonucu ortaya çıkan görece düşük verimleri arasında dolaysız bir korelasyon bulmakta (16, sayfa 34; 17, sayfa 109) ve bunların eğitimine yapılacak bir "yatırım"ı mali olarak sağlıklı olarak düşünmektedir. Ama daha kesin çalışmalar daha fazla mesleki olanaklar yüzünden ek eğitimle ilişkisi kurulan gelir farklılığının beyazlar için zencilerden oldukça daha fazla olduğunu göstermektedir. Eğer hükümetin eğitim harcamalarını

(6) Tüketimde eğitimin yarattığı bazı artışların olduğu (ve bir cins tüketimin diğer bir tüketim yerine geçmesi şeklinde değil) gözlenmeye gerek göstermeyecek kadar açık gözükmektedir.

(7) Schultz bu cins eğitim tarafından yaratılan tüketim harcamalarını bakım masrafları olarak kabul etmemektedir. Tam tersine, bunların varlığını kabul ederken, bunları oluşturan eğitim maliyetinin bir kısmının tüketim harcamaları olarak sınıflandırılabilirliğini önermektedir. Eğitimdeki yatırımın maliyet temelini bu şekilde azaltarak Schultz yatırımda diğer şekildedekinden daha yüksek bir getiri oranına ulaşmaktadır (16, sayfa 12-13).

(8) Örneğin, 1949 da, üniversitede bir ilâ üç yıl okuyan beyaz olmayan üniversite mezunları ile beyaz olmayan erkeklerin (45-54 yaş grubu) gelirlerindeki fark o sene için 500 kadar iken, beyaz erkeklerle olan farklılık 2 kez daha fazla idi (6, sayfa 309).

yatırım olarak ele almasını kabul edersek, beyaz olmayan öğrenciler için hükümet yardımının kesilmese bile azaltılması ve buna bağlı olarak ta mali bakımdan daha kazançlı olan beyaz öğrencilere daha fazla yardım yapılması bir tartışma konusu yapılabilir. mi?

Aynı şekilde, kadınlar evlendikten sonra bile "insan sermaye"lerinin kullanılacağına dair akla uygun garanti vermedikçe, onların daha ileri çalışmalar yapmalarını toplum engellemeli midir? Yoksa, büyük bir olasılıkla daha iyi yetiştirecekleri çocuklarının gelecekteki verimliliklerinin artması açısından bu kadınların toplum için dolaylı olan uzun kapsamlı değerlerini mi hesaplamalıyız, BUNU YAPILIR MIYIZ???? Para bakımından oldukça düşük ama duygusal olarak oldukça yüksek gelir getirecek (öğretmenlik gibi) mesleklere kendilerini hazırlama yolunu seçen bir çok genç kız ve erkeğin toplum için bir değeri olabilir. Ama eğer yatırımın getirisini bize yol gösterecek bir çizgi olarak ele alırsak nasıl ilerleyeceğiz? Bir öğretmenin Gayri Safi Milli Hasıla üzerindeki ani, dolaysız katkısı (kendi brüt gelirine eşit) kendisinin toplum için olan değerini doğru olarak yansıtmayacaktır ve yine bu kişinin dolaysız, uzun dönemli etkisi (diğerlerinin geliri üzerindeki etkisi açısından anlatılırsa) ölçülemez. Marshall'ın savına göre: "Kitleler için daha yüksek eğitim yollarını açmak için yıllarca harcanan herşey eğer bir tane daha Newton veya Darwin, Shakespeare veya Beethoven'i iş başına getirecekse yeterince ödenmiş, sayılacaktır" (8, sayfa 216). Marshall yanılıyor muydu? Yanıldığını sanmıyorum. Yine de, insan bu yatırımın "yeterince" ödendiğini kanıtlayacak deneysel delilleri nasıl bulacaktır? Bu yatırımların önemli bir getiri oranını hesaplamaya insan nasıl devam edebilir?

Gerçekten, eğitime daha fazla hükümet yardımı yapılması yanlısı olup bu önerisini "bu sağlıklı bir yatırım siyasasıdır" temelinde dayandırarak savunan kimseler sallantılı bir yerde durmaktadırlar, çünkü bunlar, yaratılan insan sermayesinin marjinal verimliliğinin faiz oranlarıyla birlikte insan dışındaki diğer sermayenin marjinal verimliliğine eşit olduğu bir noktaya kadar, eğitim harcamaları konusunda akla uygun fikirler vermek zorunda kalacaktır. Ve bu eğitime daha fazla hükümet yardımı yapılmasını savunan kişiler Becker'in aşağıda vardığı sonucu gösteren çalışmasını gördükleri zaman acaba ne yaparlardı: "Dolaysız getiriler tek başlarına iş sermayesi harcamalarıyla ilişkili görelü üniversite eğitimi masraflarındaki büyük artışı haklı gösteremezler" (1, sayfa 349) Bu kişiler, eğitim harcamalarının bir kısmının, salt tüketici mali olarak her zaman eğitim için yapıldığını Becker'in göz önüne almadığı, bu yüzden de eğitim yatırımlarındaki getiriyi yeterince değerlendirmedığı ve eğitimde yatırımların yetersiz olduğu konusundaki Schultz'un varsayımının akla uygun olduğu konusundaki tartışmasını destek-

leyebilirler (16, sayfa 15). Ama diğer yandan, "eğitime daha fazla hükümet yardımı yapılması" taraftarımız, belki de toplam getirilerin bu kısmına Becker'in çalışmasında hiç yer ayrılmaması yönünden ve bunun eğitim dışındaki etmenlere bağlanabileceği yüzünden, eğitimdeki yatırım getirisinin yeterinden fazla değerlendirildiği veya artan "bakım masrafları"nın bu getiriye alt üst ettiği şeklindeki bir düşünceyle başa çıkmak zorunda kalabilirler. Ve "eğitim için artan hükümet yardımı" taraftarı böyle bir yatırım için bilimsel olarak saldırlamayacak bir getiri oranını hesaplamının olanaksız olduğu sonucuna varınca, kendi önerilerini savunmak için, "bu sağlıklı bir yatırım siyasasıdır" dışındaki tartışmaları bir kez daha kullanmak zorunda kalır ve bunun sonucunda eğitim için herhangi bir hükümet "yatırımı" konusundaki kuramsal temelini yitirir.

IV. İnsanlar İçin Eğitim Dışında Yapılan Harcamalar

Yukarıdaki I. ci ve II. ci bölümlerde sunulan aynı nedenler yüzünden insan sermayesi yatırımı kavramı açısından insanın eğitimi dışında yapılacak dolaysız harcamaları açıklamaya çalışmak bir çok bakımdan uygulanamaz, uygun değildir ve göreli olarak çok az faydalıdır. Ve yine III. c  kısımda sunulan aynı nedenler yüzünden hükümet siyasasını bu cins bir kavrama dayandırmak akılsızca gözükmektedir.

Yiyecek, geliştirilmiş tıbbi, bakım, konut, boş vakitleri değerlendirme olanakları, ve diğer "insan yatırımları"yla ilgili harcamalarla uğraşsak bile bu alanların herhangi birinde tüketimi yatırımdan ayırt etme olanaksızlığı ve bu harcamaların herhangi biri üzerinde bilimsel olarak geçerli marjinal getiriye hesaplamının olanaksızlığı ile bir kez daha karşı karşıya geliriz. Ve yine bir kez daha bir yatırımcının görüşüne göre hükümet siyasasının saptanmasını (veya önemli  l de etkilenmesini bile) sağlamak toplumun çıkarlarının (yatırımın toplam ekonomik getirisi dışında  l len) zararına olacaktır. Örneğin, emeklilik yaşı ötesindeki kişilere (böylece insanlar tümüyle insan sermayesi olarak kıyme'ten d ş r lmektedirler) tıbbi bakım veya mali yatırım sağlayan hükümet programlarının k rlı yatırım açısından savunulması g   olacaktır (belki, yalnızca, daha fazla huzur ve bu yüzden de insan sermayesi olarak hizmet edenlerin verimliliği açısından); ve gecekonduları ortadan kaldırma projeleri, golf alanlarının geliştirilmesinin üretken insan sermayesinin sınırlarını yatıştırmaya yardımcı olacağı düşüncesiyle karşılaştırıldığı zaman, kötü bir yatırım olarak gözükebilir.

V. Sonuç

 retken insanların sermaye olarak mı ele alınacağı, yoksa bunların verim kapasiteleri için amaçlanan, veya bu verimlerin artışı

sonucu ortaya çıkan bazı dolaysız harcamalara insan sermayesi için bir yatırım gözüyle mi bakılacağı, ilke sorunları değildir. "Doğru" veya "Yanlış" bir yol yoktur, çünkü "sermaye"yi neyin oluşturduğu, veya "yatırım"ı neyin oluşturduğu bir tanım işidir. Acaba "insan sermayesine yatırım" adı altında insanı verimliliğini artıran herşeyi mi toplayacağız yoksa genellikle tüketim harcamaları olarak adlandırdığımız tüm masrafların büyük bir kısmı yatırım olarak mı düşünülecek? Tüm yiyecek, konut, ve giyecek harcamalarının önemli bir kısmı, boş zamanları değerlendirmek, eğlence ve gezi için yapılan harcamalar ve hatta bir takım kolaylıklar ve lüks şeyler için yaptığımız harcamaların bir kısmı bir insanın verimliliğini artırma yolunda dolaylı veya dolaysız olarak yaptıkları katkı ölçüsünde yatırım olarak yeniden sınıflandırılmalıdır